

Erref. kodea: LAF-209-096

Izenburua: Georges Lacomberen

inguruko ikerketa

Georges Lacombe (1879-1947)

Georges Lacombe Orlèsen sultu zen, Biarritz, 1879-ko urtarrilaren 31-^a. Aita Ajen-darra zuen, beraz kaskoia, eturki onakua bertalde, haren akorde-arkasuetan u nortak, izan diren gizon bikain hainbat aurki baitzitezke opizio edo bizi-bide desberdintzetan. Ama aldi, Saint-Jayme aitoren semea odolekoa, nafartarra, euskaldun gaztea, Amikuzeko mintzaira gutxi eta arina ederki ikasia.

Saint-Jayme Binagalekurrak ostankoa tik heldu ziren: deitua hosi emana zaien Euli-arron Santiago-raho teilarik ostetzen zituzten etxeri. Alde horietatik Lacombe-a familia ahaletua zen bai Batenabarrak bai Ziteroko aharagi franguekin. Gure Georges hosi laket zitzaion emaita Beñat Mardo bertolari barhoztarra ber jendakikua zuela.

Aita gobernuko mutil izanez, etxeko nahi baino usnago zuten gondoni Martine, emak nahi du heni-aldarra, eta Georges Lacombe hiri-hiri eman du bere haur eta gaztegaroa. Signe, Angoulême eta Bordaleko ikastegietan bederen ibili zen. Erakasle onak ukan zituen bide-nahak. Bertzeak bertze, Boissonade eta Pote Angoulême, Le Banaiss Bordalen. Denez bada hiru Boissonade koren berri, Enolan-en kantorea bere gisara argitu nahi ukan baitzuen. Pote horrek arbasu ohar-aragi zuen aleman mintzairari, eta Le Banaiss delakoa titulositari. Ez zitzaizkon behin ere jaun hoi tikuzetik itzali behar, eta handik beruzi urteren buruan ere, nola ez zituen begiak argi, seme batek bere burua maite-maitez bezala, arpatzen zituen aldi guztiez.

Bordaletik Pariserat jo zuen eta hemeretzi urteko a licenci en philosophie iraganik, soldado egon zen urte bat (1900-1901). Soldadugotik londa, egundaineko habsen ikastean loka zen beriz ere Sorbona eta Collège de France deitu ostuta guren-gurenetan, irakasle adituena argizuzi. Emak ditako bere bizi guzira axtudiant, parala duela, behi zentrit berri ikasi nahiz.

Laumontek bi elakari eman zeizkien bere gosu-bizitza: filozofia eta
euharari.

1940. an haren orde euskarain oso izendatu nindutenen, ene sarzeltu
hitzalditxoan haren filozofiaz eman nituen astu gaur. Ez ditut egun
enezikakulu. Gaiten oroit beharrik gain-gainetik maite ahun dituela Jules
Lachelier (1832-1908), Pierre Janet (1859-1947) eta Henri Bergson (1859-1941)
Lachelier-en lan talzu gutxiak ditu eta Bergson ee literaturan batean aipatu.

Bera ere jarraitu zen "Société française de philosophie" talasunari eta
ari izana da Sorbona filozofian erakasten.

Haren entzule batek egin lera hau adi zaitue: « Ele alfetik gabe
baderama bere erakuspen argia & paper mutua bakan talzu mahainen bedakura,
eta ezkerako ezkerak tal [ez ahantz, jaunak, eskuneko besua 14.eku gertan
galdu zuela]. Ezagun du aipu dituen liburuetan, zahar ala berri, ez dituelu
zeiharka ez eta axaletik mintu, bai ordea azken pisuetaraino eta
bururen buru. Jostetan bezala lagarabilza xeratuak Platon agurrese ganak
gaitzes Lachelier-en ganak, bide nahas Leibnitz, Maine de Biran, Hamelin
eta Brunschvicg talzuen berri emaita daukula. Durkheim eta Levy-Bruhl
ez ditu harritz laudatzen. Azken hurbat aipatu dauka Albert Leir
jaunen gizona: " Levy Bruhl, mais n'edouit pas! » Eman dautet
Laumontek lagunez lagun traja eta musika, miki ukaldia eta
ausikia ere, frango merke dituela. Hemen, erakaste hunda, serio
emaiten du, grekotan zaharren hierous eirenaios baten gaites...

Laumontek ez zuen ino guti eginen hierous eirenaios huri
« apez talzetsu i huri irakurri bala.

Zer nahi den ordu da nahi i filozofia ulzirik, euskaralat itzul gaiten.
gehienek, atabainan, euskarazkako ginanhan filozofu bako.

Berak gogotik kondatzen ohi zuen nundik sulu zitzaion euskararen
alderako dei huri.

Haureran, hamabi-hamahiru urte zituzteberik, ~~Angoulême~~ Angoulême-ko

liburu-zahar-tegi batean Mauleko Sallaberri-ren u "hautespenak" duen "Bazter" liburua aurkitu zuen. Hainbat izanek berak bere osotasun erosteko, amak pagatu zion eta present egin. Mutiko Arxhiepiskopoak, bertan eta aite, buruen buru gurez ikusi zuen, amak trantsesent itzultzen ziola. Hastapen xume honen ondorioak, nork emanen ditu?

Artek dugun aitor, familiarrekin zuzen sustengoa. Berezihi bere osata Frederic Saint-Jaymen ganak, hau ezagutua zen Donapaleuko "Zaldi xuri" gurean egiten erabiltzen; bainan pilotazale sukara zen eta euskarazale hartua. Gure herria aldirian idatzi du eta zentzu liburuak ere justagariak argitaratu.

Horiak hola, Lacombek gurek itzultzen jarri zen, behin hantuen eta gero euskal paper-liburuak onduak; horrela liburu-tegi bat euskarazkoa bilda zuen, munduan diren hiruzpalau handienetarik bat: diruhata garatza xahutu du, laneko behar-beharra zizkizkiz eta talios horien metatzen. Bertute ezin eskuratzeko liburu zahar ez ditu bere eskuz horiak?

Hain onak bilda liburuak ez dituzte asma zentzutaraino atxikitzen: norbaitek batto jesan edo mailegatu nahi ziotarik, zinat eta minak ziren. Orain naiz behin, Etchakuni datxikola, Sasanka jaun zentzu egin zion galde batez. Bere adixkideari ezetz idu bat egin ihardetsi, oni igorri zuzkitan zentzu Loro: "Ezazu Luis gure adixkideari nahitaz ere ez dudala postari fidatzen ahal lan talios hori; ez naiz eta ene buruari berari behin ere fidatzen menturatzen, burdin bidez nahilalarik; eguneko egunean ez da itxurpurik eta oharitza bidez denetara aipatu."

J.B. Zamancos 1928-an hil zela, haren ordari izendatu ninduten euskarazale argazte edo laguntza. Ordutik pentzatu nuen zentzu izkiriak behar nuela ene auzkideari buruz. Ezagututa naiz haren eskuzko euskal hiztegiaren ondorioak, nekun egin atxemanek. Behin baino gehiagoan aipatu nuen ene hiztegi Lacombek jaunari eta haren bati ihardetsi daut hiztegi hori galduta zela. Lacomben liburu eta paper andana

bat Munzen jaunak erosi baitzuten gure adixkidearen anekari, nor hamitu,
ni hamitu, paper horietan ikusi ditudalarik Danicarrere zenaren esku-lanak.
Zer nahi den, laster eskualzale eta eskualari handiaren forma egin zioten
lacombe jaunari. Izarlez ~~eskualari~~ euskararen alde haren mendean zertarik egin
den batasun, agerkari edo pantegi guzietan haren izena aurkitzen dugu, luze
eta nekagarri ere baitelake denen aipatzea.

Halere emanen dugu Eskualzaleen Biltzamenko hida zaharrentariki zela,
batasunean buruzagi ere egona, Urkijo jaunaren ondoko (1911-1912).

Martin Landenetxe apezka baitzen Biltzen hortako idazkari, irakuntzekoak
dona lacombe ikertzen ziotzen gutunak (1906-1919).; tildu ditugu 76
eta "Musée Basque" Baionakoan jausata. Ikar "Bulletin du Musée Basque"
(2, 3 eta Trimestres 1968)

Julio de Urkijo jaunak R.I.E.V. aldizkari handia abiatu zuelarik sekretario
hantuzuen eta es urtez seguriak lacombe jaunari gaua hantuz, hantuz
artikulu berak ere izkirituz.

Donostian eta Baionan jakintsun baldan gehienetan bazuen alki
bat: Sociedad de Estudios Vascos, Societe de sciences, lettres et arts, Musée
Basque, Centre d'Etudes Basques, eta abar

Ernan gabe don euskaltzaindiak ere tildu zuela. Hasteko hastetik azkuek
eskaini zion ungarizko edo laguntzarik izatea. Ez balitz ez zuen on-hantuz
eta sekulako arkerkonde bat atxiki zion euskaltzain-taruari. Baina
Pierre Brasseurin hitz-eta, Urkijon sar-arazi zuen euskaltzain oso eta
gure gizona gugatik sartu. Hagarrenen osin zuen herriko etxean bere lehen
hitzaldia P.-L. Bonapartez.

Une ondokik Pierre Chariton-en aipatu behar baitaizkizue
lacombe-~~en~~ lanak, ez dicit ohamena ahokik henda nahi ez eta
haratzea funditu. Emanen dat xix. xix. gon Biltzen bere
Bibliografian 150 obra aipatzen dituela lacombe-~~en~~.

Zorizaitzez ez dakigu zer bilakatu diren hogi urtez aipatu zituen
bi ikertzen nausi: batte Aldudako euskarari buruz; bertzen Ziteroko

euskararen mendez-mendeko aldatuak berri berri. Garel-en arabera ligamen
 saie hau hizki aintzinalua zen, garbitat emaitako prest. Berlingaz
 lacombek berak izkiritza giza landerakhe apezari 1918-ko atenearen 21-ean:
 « Mon travail sur le basque allobroien arane : j'ai à l'heure
 actuelle plus de 600 pages in-4° de notes classées sur trois rubriques :
 phonétique, morphologie, vocabulaire. » Badakizgu Etxepare mirekuak
 eta Michel Sarrat apezak lagundu zitela. Baina lan horiek oro norat
 galduta dira ?

Bi hitz eman nahi nituzke ~~amara~~ lacomben hizkuntzalari-asmoez.
 Homen dugu hanka gaitza.

Frango ezagutu dut jaun hori. Izkiritza gaitza. Izkiritza gaitza
 eta Baionarat jasuten zelarrik dei agiten zaitan, jaun nindakion
 mintzalzerat.

Badakizgu ama alargundu zitzaiokearik, Baionarat titulu zela andere hori.
 « Villa Izarra », hainbatzue hagu-euskaldunak ezagutzen duten etxe hartan.
 Ama hitz geroz, lacombe Sanizpirituak Loustau otelean jausten zen,
 eta han jaten. Haren kantik Baiona handian hartzen zuen « Pamiel fleurie »
 zelakoa. Gomitatzen ninduen eta aitortuko dut, lagarriak aras orak
 izanak gaitik, goxerago zitzaizkitala haren gramatika-oharpenak.

Baina hori ! Zerbaik xehetasun galdutze zizona, ardurenako
 haren ikardespena kunkalatu zen :

« Schuchardt-ek hurre emaiten du ... Uhlenbach kantik ez da aburu
 bereko ; hura zer diu ... Azkenea aldiz kan gys-i esku emaiten diu horixe
 emanez ... Bizkitartean Sarrikandry-ri entzun diot bertze argi ditaketa
 hitz hori, nahiz Garel-ek baduen ate zerratu horren idetzeko bertze
 gaku bat ... »

Hitz, denen iduripenak emanen zuzkitzun, berak golkuan zer
 zuten salatu gabe.

Halere euren gaiten haren asma lamienean aipalzerat.

~~Amara~~ Euskararen iturburuaz dunda-mudan zagon. Schuchardt
 zaitkan bere jainko Hicoria, eta hurrek Iberutarra emanik euskararen
 artaso, ez zuen aras gogutatu nahi ; baina ez zuen oschi sinesten.
 Caucase-ko iturburu aipatu berria ez zuen baitezpada ukalzen,

berinan beha zargun orai arlinoko frogak ez astiz. Joluri zitzaroen
« indo-europeano » delakualetan hazuhera beha bada zerbait ahardego
uhantik aspaldiko mendetan: Erromataroen halgaitzuen aurkitzen
argienik; berinon aizu zuen lalina, bere egitura dela kausa, ez zela
nehundik ere gure mintzairaren es arta ez miraso izaiten ahal.

Euskara ez dugu orotan berdin erabiltzen. Lacombek bi alde emaiten
ohi zituen gure euskaltzi guziah: bizkaitana eta bertze guziah: hauk
Nafarroako euskara zaharari erabiltzen ~~erabiltzen~~ ziozkan. Berengarren
berexkunderak maiz arpa zituen eta ez guti guresten: halere zentzetan
ez du aitortu ez ditakela guten erara zeri duen euskaltzia egiten,
nun den hasten, nun bururatzen.

« dialectologia » deitu jakintza nahiko zuen euskaralari bedatu ta
eta sakundu. Erariten niolarik batasun beharretanago ginela, beretgo
beharretan baino, ihardesten zautan: « Euskaltziak elgar argitzen dute,
elgar aberasten, eta hark gure ez ginezake xila zer zitzakoen
lehenagoko euskara. » Egia handia: berinon, lehen zer izana
den jakin baino, ez ote da beharago bizi dadin eta azkar dadin
emeki-emeki babestataluz! Hontaz geroi bat zaitan ginen.

Bertzenaz euskara mola guziah on zitzarizkon: euskara
osatu, gauri ala munduak. Beretan ~~beretan~~ aurkitzen zuen kolektan
zoritak, eta behalabuntz bezala erariten ahalko zuen: « Je me
suis délité » « études de magnifiques monstres grammaticaux,
car je suis linguiste, c'est-à-dire physiologiste de la langue et
non médecin! »

Pierre Ganet. et aignatu barzituaren bai adimenaren bai
urri menaren eritasunak, Lacombek bitatzen zituen
mintzairaren baina eritasun horien markak. Ohartu
zen hitz bakan bakan, zentzait aldiz, ukan ditgaitzela
elgaren hontako bi ikur: « adibidez lumatu erabiltzen
eta lumagata ala lumagatetu eraitetu: « xito hori ari
da handitzen eta lumatzen »; « guri bosthari ederria ukamen
dugu: amak jada oitastua lumatu du! » Hux berdin
« huts » hitza gein desterrorina den « gaku hutsa » ala « maite
hutsa » erariten dugunean. Hala-hala gehiherak zitzarizkon

"itsusi ederra", "izigarni prestua" eta horietan hitz-erakundeak;
 hitxi ziltzaren aditza "hiltzen naiz ezin hilez" edo "bahiag ur etxate
 bat da" - Artekik eman degudan, badakite gutarrik zentzutek ez
 dugun ez eritasunik ez mentsherarik sendotzen mintza-modu
 horietan. Bainan tira!

Hizkuntzari batzuek daukate hitza berze hitz baten seme dela. Lacombek
 zentzutek zuen arazoinetia ez dela behi hata gertatzen: hitz batzuek arnas
 beretik asmatuak izan dira. Adibidez Amikuzen antuari farantia eman
 zuten izena hastapen hartan eziten zuten arnabutan ihakinatuz. Hagarretiko bi
 abak itilka hafa hartzen zutelakoz eta ez nahi nahuri salatu, erreta
 izengaita zuten elgomen arteko mintzairan. Orak badakite Baden
 Pawel batok gamborea eta berze hitz asku berak asmatu zituela
 nehungo mintzaira hiti bati erorik ere mailegatu gabe.

Lacombek sineste handia zuen hizkuntzalarien tartan. Maiz
 entzun diot emaiten: "Euskaraz jakintzaun-faltan ari da hundatzen!"
 Ene iduriko, mintzatzaile eta izkiriak-faltan galdutako da, gaitzekoz,
 eta dola dugu gure adixkideak ez baita berak biziki guli baizik erabili,
 nahiz askotan idazle gazteak sustatu dituen, euskaraz beren eman-beharen
 hedatzerak. Harkit euskaraz hitz baten alde ari zen: ez zuen
 nahi izan gaiten ez erdararen behar, ez erdararen itarria.

Buruaratzean nola ez agerik haren beriotzek eman zaituen trixtegia.
 Nahiko ginuen denek beraz hizi zadia oraino bere lan hasien buruaratze
 eta artean bere gaitoz gure alegatzaile.

Hilzeturiz opalaku ginuen bederen fuskat-herrian hit zadia
 ahaidetadixkideen artean eta ahai izan balitz Elizaren laguntza.

Zuigaritzegiz bertzeala juan da.

Partu zedarik, lehinkara urbidu ziltzaitzen adixkide euskaldun
 batzuek antzarat. Gogutik inguratzen zuten. Bainan Lacombe biziki
 hitika zen. Egun batez etza batak antulu ^{zior} ~~gaur~~ eri-gaitzi zetaku
 fama hurren hedatu zela. Gaitzituris hasarrete zen eta Zea

3. eritza eta ez naizela ashi laster hiltzen? , denak etxetik haizatu
 bitan, bere sehi zaharra baina. Baitan, baina galduturik, jertzen
 eta ospitale baterat jasan. Han hitzen nahar ahaidenik ez adixkiderik
 gabe, 1944.ko azkarianen 13-an: ~~MAN~~ Pander baten gora ehortzi zuten
 orotako zito baten, hiru ehongate arrotzek, ezagun guzien ixilik.
 Bertatik hartze zuteen sustaltzale, eskuhartari eta sustaltzaren
 jakintza eta hantza horiek. Haren onortzaren geldia behin gure
 biletz eta otortzetan.

P. Lailla

ezagun du arpu dituen gaiak eta idazlariak,
zahar ala berri, ez dituela achalekik
miatu, bai ordean azken pisuetaraino
eta ondar mamiraino: jostetan bezala
bagerabiltza Platonen ganik Jacques
Chevalier-en ganat, bide nabar Leibniz,
Maine de Biran, Hamelin edo Brunsvic-en
berri emaiten daukula. Zin egin zinezake
denak adichide minak dituela. ~~Bladano~~
Ernan dautate Lacombe etchekoz-etcheko
~~delant~~ frango ^{trufari} ~~matxakari~~ eta ausitikiari
dela. Erakaste kondu ez da batere
halakoa: ez gaitu ondorik ere akitzen
bainan aphez baten serio sarekin mintzatzen
ohi zaiku.

gaunak barka zadazue Lacomben
eskualde hortaz luzazegi mintzatu barnaiz.
^{gehienek} gaituzat eskuntzaleago ^{ginautan} zen filosofo baino.
Kondatzen zuen gogotik nundik sortu
zitzaron eskuaralako dei hori. Haurrean,
Salla berry-ren "Chants populaires du
Pays Basque", ~~da~~ delako liburua salgai
ikusit zuen Angoulême-ko liburu zahar
saltzale baten atxean. Itariorako
zela berak ^{baie dituzten} ~~erosteko~~ ^{erosteko}, amak pagatu
zion

12 urte
zituazkalarik,

- Bibliographie
- annuaire des livres
- thèse (Alain de)
- Ethnologie (P. de)
- Académie de France
- A.T.B.
- Com. et Société
- Ecole de Sociologie
- Artillerie - voir : jélic, de...

Idées

- Par Paul & saur
- Principes...

Origine de France

- roman (conquête) ←
- thèse (il) alain de
- index sur (Alain de)
- Par ethnologie

- L'œuvre gratuite (?)
- le projet de loi - être en contact dans les rapports

Bergin - voir ethnologie (genre) et culture
 inventé par lui-même